

The poster features a central figure walking away on a wooden boardwalk towards a bright light at the horizon. The sky is a deep blue with a dense field of white stars, resembling a night sky or a microscopic view. The lower half of the image is dominated by a dark red, textured background that looks like splattered paint or blood. The title 'MUSTAA JÄÄTÄ' is written in large, bold, yellow-green capital letters at the bottom. The author's name 'MERJA LÄHTILÄ' is in white capital letters at the top.

MERJA LÄHTILÄ

**MUSTAA
JÄÄTÄ**

Mustaa jäätä

Merja Lättilä

Mustaa jäätä

Ritva Arvetvuon tutkimuksia

Merja Lättilä: Eikö Suomi olekaan saari? Erilaiset muistelmät, 2014

Merja Lättilä: Isäntyyttö, 2021

Merja Lättilä: Ja sinä toit appelsiineja, 2022

Merja Lättilä: Ikkunanpesijä, 2022

Merja Lättilä: Pissaprinsessa, 2023

Merja Lättilä: Yllätysmatka, 2024

© 2025 Merja Lättilä

Tekstin taitto: Arja Suikkanen

Kannen suunnittelu: Tuija Käki-Lahtinen

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B,
00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763

Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-8442-6

Ars Longa, Vita Brevis,
Taide pitkä, elämä lyhyt
Hippokrates, Aforismit

PROLOGI

Reima Virtanen oli Lahden Muotoiluinstituutista valmistuttuaan omasta mielestään täysin oppinut ja arvostettu taidemaalari. Opettajat pitivät häntä lahjakkaana, mutta ei niin lahjakkaana kuin minä hän itse piti itseään. Hän oli sitä mieltä, että oli joutunut viettämään opintojen parissa aivan turhan, jopa liian pitkän ajan. Joitakin kursseja hän piti melkein pä täysin turhina, niin kuin sitä yhtä viimeisimmistä pakollisista hyväksytyistä kursseista. Kyseessä oli hänelle erittäin vastenmielinen kurssi, joka oli Lahden ammattikorkeakoulun kaikkien eri oppilaitosten opiskelijoille pakollinen kurssi yrityksen perustamisesta. Hän ei voinut ymmärtää, mihin taiteilijat sellaista yritysmailman tietoa tarvitsisivat. Hänelle taiteilijaelämä oli jotain aivan muuta kuin millään tavalla yritystoimintaan liittyvää.

Kurssin hän sai suoritettua yhdessä erään naispuolisen liiketaloutta opiskelevan ystävänystävänsä kanssa, joka käytännössä teki yksin koko projektin. Mietti liikeidean ja teki markkinaselvityksen, laati budjetin ja teki toimintasuunnitelman. Ja kirjoitti lopuksi koko projektin annettujen ohjeiden mukaan sekä palautti sen ajoissa tarkistettavaksi, niin että Reiman valmistuminen ei enää sen johdosta

pitkittynyt. Palkkioksi tämä opiskelijatoveri sai paistatella jonkin aikaa Reiman naisystävänä.

Opiskeluaika oli hänen osaltaan mennyt enemmän elämän– kuin taiteenopiskelujen merkeissä. Siksi se oli myös pidentynyt normaalista reilulla puolella vuodella. Supliikkimiehenä hän oli nauttinut suurta suosiota erityisesti naisten parissa.

Valmistumisen jälkeen hän muutti Lohjalle, josta hän sai edullisen asunnon ja työhuoneen. Siellä railakas ja kostea elämä jatkui entisen tapaan. Shokki oli suuri, kun hän sai kuulla tulevansa isäksi. Se ei missään vaiheessa ollut kuulunut hänen viisivuotissuunnitelmiinsa. Koska hän kuitenkin piti itseään kunniallisena miehenä, hän meni naimisiin lapsen äidin Raijan kanssa. Osittain syynä oli myös se, että hän laski rahan riittävän ainakin jokapäiväiseen elämään, sillä Raijalla oli hyvä työ. Siitä avioliitosta ei voida sanoa juurikaan mitään hyvää. Se oli jatkuvaa riitaa, joka johtui pääasiassa rahapulasta, mutta osittain myös Reiman holtittomasta elämästä ja turhautumisesta. Hänen taiteensa ei herättänyt mitään suurempaa kiinnostusta, eikä se käynyt kaupaksi. Valmiita ja myymättömiä tauluja alkoi kasaantua pinoiksi hänen työhuoneeseensa. Syntyi vain kustannuksia, joita ei taulujen olemattomalla myynnillä katettu. Salanimellä hän alkoi maalata ns. toritauluja, jotka muistuttivat monen tunnetun taidemaalarin töitä. Niiden myynti alkoikin olla ihan kohtuullista ja pahin rahapula helpottui. Mutta hän häpesi itseään eikä kertonut näistä tauluista kenellekään.

Vaikka Raijan palkka tavaratalon osastonhoitajana oli kohtuullisen hyvä, se ei riittänyt juuri muuhun kuin kattamaan perheen aivan pakolliset kulut. Raija sai

jatkuvasti kuulla olevansa syyllinen kaikkeen miehensä epäonnistumiseen, jopa lapsen syntymään, koska ei ollut huolehtinut ehkäisystä. Aikansa syytöksiä kuunneltuaan Raija teki päätöksen, jonka tuloksena toteutui eroprosessi. Lapsi jäi hänelle.

Eron jälkeen Reima muutti takaisin Lahteen ja alkoi vierailla vanhalla koululla, jossa tapasi entisiä opettajiaan, joiden kanssa sukeutui mielenkiintoisia keskusteluja. He olivat tietoisia Reiman epäonnistumisista taidemaalarina ja olivat halukkaita auttamaan tätä jollain tavalla. Yhtenä päivänä eräs opettaja kysyi, voisiko Reima tuurata häntä erään kurssin harjoitustöiden valvomisessa. Hän itse kun joutuu sairaalaan muutamaksi päiväksi. Reimaa nauratti, kun hän näki itsensä opettajana, mutta vastasi myöntävästi. Tämä oli juuri se tapahtuma, jonka jälkeen Reima alkoi selvittää, mitä hänen pitäisi tehdä voidakseen päteväytyä opettajaksi.

Ja hyvä ja pidetty opettaja hänestä tulikin. Opiskeluajan maine naistenmiehenä palasi ja kasvoi. Nyt hän liikkui ihan eritason ympyröissä, olihan hän arvostettu lehtori maineikkaassa oppilaitoksessa.

YKSI

Lokakuisena maanantaina on jo ennen kello kahdeksaa aamulla torin laidalla innokas ja pieni joukko opiskelijoita odottamassa opettajaansa Reima Virtasta ja bussia. LAB-ammattikorkeakoulun ensimmäisen vuosikurssin kuvataiteen opiskelijat ovat lähdössä koko päivän kestäväälle opintoretelle, joka on kirvoittanut niin opiskelijoiden mielikuvituksen kuin kielenkin ja nostanut odotukset korkealle. Opiskelijat eivät vielä tunne toisiaan hyvin ja kyräilevät toisiaan siksi epävarmoina haluamatta paljastaa itsestään mitään.

- Jännittääkö? rastahiuksinen Alisa kysyy innoissaan ja kääntyilee niin oikealle kuin vasemmallekin odottaen vastausta. Hän on aivan alusta lähtien jotenkin aistinut, että muut pitävät häntä vähän omituisena eivätkä välitä seurustella hänen kanssaan. Mutta hän ei anna sen häiritä omaa käytöstään. Hän haluaa tutustua jokaiseen kanssa-opiskelijaan. Joonas kuulee Alisan kysymyksen, katsoo ympärilleen, mutta koska kukaan muu ei näytä reagoivan siihen, hän päättää olla kohtelias ja vastata.

- Kyllä vaan, vaikka eihän tämä nyt niin erikoista ole. On sitä ennenkin käyty taidenäyttelyissä, Joonas vastaa hieman hämillään. Hän on taiteellisesti hyvin lahjakas,

mutta hyvin herkkä, eikä sosiaalinen kanssakäynti tahdo oikein häneltä sujua. Siksi hän jää usein jo tiiviiksi muodostuneen ryhmän ulkopuolelle. Ryhmän muut jäsenet, jotka ovat keskustelleet äänekkäästi keskenään, eivät noteeraa Alisan kysymystä, mutta kuulevat Joonaksen vastauksen. He luovat toisiinsa vähän hämmentyneen ja ilkikurisen katseen. Ja taitavat he vähän naurahtaakin. Mutta kummalle, Alisalle vai Joonakselle vai molemmille? Heidän mielestään Alisan kysymys jännittämisestä on hieman lapsellinen, etteikö jopa tyhmä, mutta niin on myös Joonaksen vastaus. Eihän päivän vierailuissa pitäisi olla mitään jännittämistä. Opettaja on sen suunnitellut ja sopinut, ja heidän tehtävänsä on olla aktiivisina mukana. Mutta paljastiko Joonas jotain itsestään? Jotain, jota joku opiskelijakaveri voisi käyttää jossain vaiheessa hyväkseen tai kiusatakseen.

- Joo, mutta oletkos ennen käynyt...

Alisa ei ennätä lopettaa kysymystä, kun heidän opettajansa Reima Virtanen saapuu huomaamatta ja seisautuu heidän viereensä. Hän tervehtii kaikkia hyväntuulisesti ja rennosti. Kun koko joukko vastaa yhteen ääneen ”huomenta”, niin Alisa yrittää kommentoida jotain päivän ohjelmasta. Kukaan ei kuitenkaan reagoi siihen mitenkään, vaan jutustelu jatkuu. Harva tästä ryhmästä on ollut torilla aamukahdeksalta, joten torin aamutoimistakin riittää juttua.

- Bussi tulee kymmenen minuutin kuluttua. Kuski soitti ja kertoi jostain pienestä onnettomuudesta, joka oli tapahtunut talleilla. Mutta ei tässä ole mitään hätää. Galleria X osaa odottaa meitä. Meillä tulee tänään olemaan hyvin

mielenkiintoinen päivä, niin kuin olette varmaan jo itsekin ohjelmasta arvanneet, Virtanen toteaa. Hän kääntyy yhden matkalaisen puoleen, joka on hiljaa ja tylsistyneen tuntuisena todennut naapurilleen ”Ja pitkä. Saamari, kun menee illan pelit ohi”. Tätä kommenttia ei oltu tarkoitettu opettajan kuultavaksi. Virtanen luo kaveriin paljon puhuvan katseen, mutta ei sano mitään. Hän ei ole tottunut kuulemaan kielteisiä kommentteja suunnittelemastaan ohjelmasta.

Bussimatka Helsinkiin kestää reilut puolitoista tuntia. Jutustelu on vilkasta. Ja kilvan nämä taiteellisesti lahjakkaat nuoret yrittävät kuvailla syksyn uskomattoman kaunista väriloistoa. Myöhäisen ja pitkän syksyn ruska on etelässäkin vertaansa vailla. Reima Virtanen kuulee etupenkille sellaisia sanoja kuin liukuvärjäys, kirkkaan keltainen, punainen, oranssi, saturen, pihlajanmarjat, osaisimpa minä, ei lahjattomien kannata edes yrittää, ja tulee väkisinkin ne kuullessaan hyvälle tuulelle. Monet ottavat kännyköillään kuvia bussin ikkunan läpi.

Helsingissä bussi jättää heidät Vanhan Kirkkopuiston eli Ruttupuiston viereen, josta on vain minuutin tai parin kävely Galleria X:ään. Gallerian johtaja Mirkku Mäki-Mattila ottaa heidät vastaan ja tarjoaa heille lasin tuoremehua. Galleria, joka on yksi Suomen eturivin gallerioista, on entuudestaan tuttu kaikille, joten he siirtyvät saman tien siihen osaan galleriaa, jossa on Max Frommin näyttely. Se on retken ensimmäinen varsinainen tutustumiskohde.

Galleria X avasi Frommin näyttelyn opiskelijoille maanantaina, normaalien aukioloaikojen ulkopuolella. Näyttely on järjestyksessä Frommin toinen oma näyttely Suomessa muutama vuosi aikaisemmin tapahtuneen valmistumisen

jälkeen. Vaikka opiskelijat tietävät ja osittain jopa tuntevat Max Frommin, niin Mirkku Mäki–Mattila selvittää vielä hyvin perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti Frommin taustan unohtamatta mainita, että heidän opettajansa, Reima Virtanen on ollut myös Frommin opettaja ja tämän valmistumisen jälkeen auttanut ja auttaa tätä edelleen mentorina. Alisan kysyttyä, millä lailla Virtanen on ollut mentori, Mäki–Mattila vastaa ennen kuin tämä itse ennättää. Hän kertoo Virtasen mm. auttaneen nuorta, juuri valmistunutta taiteilijaa valitsemaan neuvotteluiden ja tarjousten vertailun jälkeen omaksi edustajakseen juuri Galleria X:n siitä monien tarjokkaiden joukosta, joka tarjosi hänelle ensinäyttelyä ja muuta apua. Kaikesta muusta käytännön tai henkisestä mentoroinnista puhumattakaan. Edustamastaan taitelijastaan ylpeänä Mäki–Mattila kertoo Galleria X:n avulla hänen maalauk-sensa ovat herättäneet runsaasti myös kansainvälistä huomiota. Valmisteilla on seuraavan vuoden tammikuussa Berliinissä pidettävä yksityisnäyttely, joka on näin nuoren ja tuntemattoman taiteilijan osalta aivan aivan ennen kuulumatonta kyseisessä galleriassa.

Max Fromm herätti runsaasti huomiota jo koulun lopputyönäyttelyssä. Näyttelyn jälkeen some räjähti kirjoituksista ja arvioinneista niin hänen taiteensa puolesta kuin sitä vastaan. Lehdet ja muu media kirjoitti ja haastatteli häntä niin päivä– kuin viikkolehtiin. Tehtiinpä hänestä, hänen värikylläisestä ja hyvin omaperäisestä linjastaan ja tavastaan maalata pieni juttu jopa televisiouutisiin. Maalausten aihepiiri on siitä lähtien pysynyt samana. Siitä joko pitää tai sitten se voi herättää

jopa inhoa. Maalaukset ovat suuria, ja niiden välillä jopa inhorealistiset aiheet löytyvät ihmiskehon sisä- tai ulkopuolelta, huomattavasti suurennettuina. Värimaailma on runsas ja aggressiivinen. Hänestä tuli hetkessä kaikkien tuntema uusi, nouseva tähti taiteen maailmaan.

Galleriassa pari tuntia kuluu kuin siivillä. Opiskelijat tutkivat tauluja ja tenttaavat niin galleristia kuin opettajaansa. Heidän yllätyksekseen vierailun jo ollessa loppuillaan, myös Max Fromm saapuu paikalle. Kun häneltä kysytään miksi ja miten hän on alkanut maalata vain ihmiskehoa, hän kertoo mielenkiintoisen tarinan siitä, miten ja missä hänen kiinnostuksensa ihmisen kehoa kohtaan heräsi.

Hän oli lukioaikanaan vaihto-oppilaana Lontoossa. Siellä hän sattumalta meni Hunterian Museum'iin. Koska museon nimi ei sano kenellekään mitään, hän kertoo, että John Hunter oli 1700-luvulla Lontoossa elänyt skottilainen kirurgi. Hän avusti anatomianopettajaveljeään Williamia, jonka johdolla hänestä itsestäänkin tuli arvostettu anatomian opettaja. Museossa on esillä hänen ottamiaan tuhansia näytteitä niin ihmisistä kuin eläimistäkin. Max kertoo ihastuneensa, melkein haltioituneensa lasisissa purkeissa ja pulloissa olleista pienistä näytteistä. Niistä tuli hänen kohtalonsa, hän sanoo dramaattisesti. Tämän selityksen kuultuaan opiskelijoiden kysymyksistä ei ole tullut loppua. Virtanen joutuu keskeyttämään tapaamisen, sillä heidän on jatkettava seuraavaan kohteeseen.

KAKSI

Bussissa keskustelu jatkuu vilkkaana, yltyen välillä ihan väittelyksi. Alisa ei voi ymmärtää, mitä hienoa niissä Hunterin museon lasipulloissa oli. Hän ihmettelee ääneen, miten joku koepala saa ihmisen haltioitumaan näkemästään ja maalaamaan sen kymmentuhatkertaisena suurennoksena aina vaan uudestaan ja uudestaan. Miksi Max maalaa ihmisen kehoa ja sisäelimiä, niin kuin esimerkiksi suolistoa, napaa tai nännejä, vaikka olisi niin paljon kaikkea muutakin mielenkiintoista ja jännittävää, jota voi maalata. Tähän Joonas huomauttaa, että onhan eräskin suomalainen taiteilija, jonka nimeä hän ei muista, tullut tunnetuksi ja arvostetuksi maalamalla vuodesta toiseen hevosen, vai oliko sittenkin lehmän pääkalloja.

Alisa tuntuu olevan tässä ryhmässä ainoa, joka kritisoi äänekkäästi maalausten aihepiiriä. Niiden värimaailmasta hän sen sijaan on lähes haltioitunut. Huomattuaan, että muut puhuvat jo ihan muista asioista, hän toteaa, että jos ei tiedä mikä elin on kysymyksessä, niin eihän silloin tarvitse maalausta katsellessa tuntea inhoa, nauttii vain väreistä ja kokonaisuudesta.

Reima Virtanen ei jaksakaan keskittyä kuuntelemaan keskustelua, puhumattakaan siitä, että osallistuisi siihen, niin tärkeää kuin se hänen mielestään yleensä onkin. Tänään se ei vaan jostain syystä häneltä yksinkertaisesti onnistu. Yleensä hän osallistuu mielellään ja aktiivisesti opiskelijoiden pohdintoihin, koskivatpa ne sitten taidetta tai elämää yleensä. Siksi opiskelijat arvostavat häntä ja pitävät hänestä. Hänen nähdään usein istuvan ruokalassa opiskelijoiden pöydissä.

Jo ennen Tampereen moottoritien alkua hän alkaa mielessään käsitellä montaa tärkeää, henkilökohtaistakin asiaa, joihin ei ole ennättänyt paneutua kaikkien alkusyksyn kiireiden keskellä. Näitä ongelmia pohtiessaan, hän kuulee harvakseltaan ja tahtomattaan toisella korvalla keskustelun. Hän ei voi välttyä kuulemasta sitä, kun joku miespuolinen opiskelija, jonka ääntä hän ei vielä tunnista, valittaa hänen olleen näyttelyssä ja nyt myös bussissa passiivinen. Tämän mielestä opettajan pitää aina osallistua heidän kanssa ollessaan puolueettomana kriittiseenkin keskusteluun. Hänen mukaansa opiskelijat haluavat kuulla kokeneiden henkilöiden argumentteja ja ratkaisuja, vaikka he niille saattavat joskus nauraakin ja pitää niitä aataminaikaisina. Tähän joku lisää, että opettaja ei todellakaan saa manipuloida opiskelijoita omilla arvoillaan.

Reima Virtanen on valinnut päivän toiseksi tutustumiskohteeksi Poliisimuseon Tampereella. Sielläkin heidät otetaan ystävällisesti vastaan, vaikka sekin museo on maanantaisin kiinni. Kättelyn yhteydessä käy ilmi, että kukaan opiskelijoista ei ole käynyt siellä aikaisemmin, vaikka sen olemassaolosta ovatkin tiedonneet. Kaikki kyllä muistavat melko tuoreen oikeusjutun, jossa mm.

lempääläinen Veli Seppä, jota on kutsuttu Suomen taitavimmaksi ja tuotteliaimmaksi väärentäjäksi, oli syytettynä kymmenistä taideväärennöksistä. Virtanen on jo ennen retkeä kehottanut heitä miettimään, mitä väärennetty taide merkitsee eri osapuolille. Taiteilijalle, jonka töitä väärennetään. Taiteilijalle, joka niitä väärentää. Ostajalle ja yhteiskunnalle yleensä. Museon edustajan kanssa kuljettiin näyttelytilojen läpi hitaasti väärennetystä taiteesta keskustellen. Seinillä riippuu toinen toistaan tunnetumpia kotimaisten ja ulkomaisten taiteilijoiden maalauksia. On Gallen-Kallelaa, Schjerfbeckiä, Särestöniemeä ja tietysti myös Picassoa ja monia, monia muita.

Opiskelijoille tulee yllätyksenä se, että väärennökset ovat niin taitavasti tehtyjä. Väärennöksiä tunnistettaessa on niissä moni huutokauppakamari ja taiteen asiantuntijakin erehtynyt. Kuka on ollut niin taitava? Miksi tämä ”joku” ei tehnyt omaa taidetta, vaikka osasi selvästi maalata? Kuka tekee tätä ja miksi? Kuka hyötyy? Kuka kärsii? Opiskelijat päätyvät mielenkiintoisten ja polveilevien keskusteluiden jälkeen sellaiseen lopputulokseen, että motiivina on aina raha. Hyötyjiä ovat vain tekijä ja taulun mahdollinen eteenpäin myyjä. Kaikki muut, kuten taiteilijat, joiden teoksia väärennetään, ostajat, joita huijataan, taidetta rakastava yleisö ja yhteiskunta eri sektoreineen ovat häviäjiä. Taiteen arvo ja arvostus laskee.

Päivä on ollut pitkä ja raskaskin. Reima Virtanen tietää, että kaksi niin erilaista vierailukohdetta yhden päivän aikana on henkisesti raskas, jos ja kun niihin paneutuu tosissaan. Ja kun vielä lasketaan monen tunnin

***"Arvaat ja tiedät varmaan,
että sinun sormenjälkesi
ovat löytyneet turmapaikalta."***

Lahtelainen rikoskomisario Ritva Arvetvuoto tutustuu uusimassa tutkimuksessaan taidemaailman salaisuuksiin.

Reima Virtasen kauniin funkkistalon jäiseltä pihalta löytyy kosto-
teiden juhlien jälkeisenä aamuna yksi juhlijoista kuolleena.
Liukastumiselta vaikuttanut kaatuminen osoittautuu tutki-
muksissa kuitenkin joksikin aivan muuksi.

Ritva Arvetvuoto saa käyttää kollegansa Jussi Kolin kanssa kaiken
loogisen päättelykykynsä ja mielikuvituksensa ratkaistakseen
sekalaisista, kryptisistäkin todisteista ja tarkoista teknisistä tut-
kimustuloksista vedenpitävän tapahtumaketjun. Ja tarvitsee
hän siihen lopulta vielä yllättävältä taholta tullutta onneakin
ennen kuin lopputulos selkiytyy.

ISBN 978-95-28084-42-6

9 789528 084426